

THE FORMATION OF ENGLISH FOLK TALES

Madinakhan Payzibaeva
Doctoral student
Namangan State University

Abstract: *The article shows the history of the origin of English folk tales, the factors that influenced fairy tales, and the culture of different nations. Information about the first written English folk tales is covered.*

Keywords: *fairy tale, Celtic mythology, myth, magical object, legend, folklore, motive, nations.*

ИНГЛИЗ ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ

Мадинахон Пайзибаева
Наманган давлат университети
таянч-докторанти

Аннотатсия: *Мақолада инглиз халқ эртақларининг келиб чиқиш тарихи, эртақларга таъсир этган омиллар ва турли халқлар маданияти кўрсатиб берилган. Илк ёзма Инглиз халқ эртақлари ҳақида маълумотлар ёритилган.*

Калим сўзлар: *эртақ, келт мифологияси, миф, сеҳрли буюм, афсона, халқ ўзгаки ижоди, мотив, қардош халқлар.*

Ҳар бир халқ маълум маънода ўзига хос бўлиб, фақат унгагина тегишли бўлган, умум бўлмаган хислатлари мавжуд, бироқ шу билан бирга ҳеч бир миллат ёки халқ ёлғизликда, бошқа миллат ва элатлардан айро ҳолда мавжуд бўла олмаслиги ҳам исбот талаб қилинмайдиган аксиомадир. Зеро, ўзаро қўшни миллат ва элатларнинг урф-одатлари ёки ҳаёт тарзларида шунчалик кўп умумийликлар борки, ҳатто айрим байрам ва анъаналарини ёхуд халқ оғзаки ижоди намуналарини аслида қайси халққа тегишли эканини ҳам аниқлаш мураккаблик туғдиради. Бу халқларнинг маданиятлари беихтиёр тарзда бир-бири билан чамбарчас боғланиб кетган бўлиб, маълум маънода бир-бирини тўлдиради.

Турли халқлар маданияти ўртасидаги умумийликлар кеча ва бугун пайдо бўлмаган феномен бўлиб, уларнинг илдизларини минглаб йиллар наридан қидириш мақсадга мувофиқ. Ана шундай ҳодисалардан бири бу халқ оғзаки ижоди бўлиб, фольклоршунос олимлар яқин икки асрдан бери ўзаро қариндош ва қариндош бўлмаган халқлар оғзаки ижодидаги муштарак жиҳатларнинг сабаб ва моҳиятларини излашда давом этмоқдалар. Биз ҳам мазкур тадқиқотимизда ана шундай феноменлардан бири – халқ эртаклари ва улардаги умумийлик ва ўзига хосликлар ҳақида фикр юритмоқчимиз. Зеро, халқ эртакларини дунёнинг барча нуқталарида ўқишади, ҳамма халқларнинг ўз эртаклари мавжуд бўлиб, уларда келажак орзулари, воқеликка муносабат, эстетик идеаллар ва халқларнинг дунёқарашлари тасвирланади.

Сеҳрли эртақлар мураккаб ва кўп қиррали ҳодиса бўлиб, дунёдаги бир қатор халқлар оғзаки ижодининг энг сермаҳсул жанрларидан биридир. Асрлар давомида шаклланиб, жилвирланиб, тараққий этиб келган бу жанр халқларнинг воқеликнинг турли аспекти ҳақидаги тасаввурларини ўзида акс эттириб келган.

Англияда илк инглиз халқ эртаклари тўплами 19 аср сўнггида дунё юзини кўради. Инглиз фольклор клуби президенти Жозеф Жекобс (1854 - 1916) инглиз халқ эртакларини йиғиб икки жилдда чоп эттиради. Рус фольклоршунос олими А.Н.Афанасьев, франциялик эртақшунос Шарль Перро ва немис мифологлари бўлмиш ака-ука Гриммлардан фарқли ўлароқ Жозеф Жекобс ўзи йиққан эртақларни қайта ишламайди ва қандай бўлса шундайлигича беради, зеро у халқ оғзаки ижоди намуналарини ўз холича келгуси авлодга етказиб беришни ўз олдига мақсад қилиб қўйганди. Албатта, Жозеф Жекобсга осон бўлмайди, чунки ўша пайтга келиб кўплаб инглиз халқ эртаклари унут бўлган, айримлари эса бошқа халқлар эртақларига ўхшаб кетарди. Масалан, айрим эртақлар француз ва немис халқ эртақларига ўхшаб кетадики, бу, албатта, инглиз, француз ва немис

халқларининг тарихий тақдирлари қадим ўтмишда бир-бири билан чамбарчас боғланган бўлгани ва инглиз халқ оғзаки ижоди қардош ва қўшни халқлар маданияти таъсирини бошдан кечиргани билан изоҳланади. Лекин шундай бўлсада, инглиз халқ эртаклари ўзининг оригиналлиги ва бетакрор эканлиги билан алоҳида ажралиб туради.

Ж.Фрезер, В.Я.Пропп, Е.М.Мелетинский каби фольклоршунос олимлар сеҳрли эртакларнинг келиб чиқишини бевосита мифлар билан боғлиқликда кўрадилар [1,340]. Инглиз эртакларининг келиб чиқишида ҳам кельт мифологиясининг ўрни беқиёсдир. Зеро, инглиз сеҳрли эртакларидаги сюжетлар тизими, образлилик ва фантастик унсурларнинг аксариятида кельт мифологиясининг излари акс этган. Шунингдек, эртакларда кундалик ва ижтимоий ҳаётнинг ўрни орта бошлайди. Бунда персонажларнинг кун тартибини кўришимиз мумкин (*“The Haughty Princess”*) [2] Кейинчалик эртакларда мамлакатдаги сиёсий-ижтимоий жараёнлар натижасида пайдо бўлган пул бирликларини учратишимиз мумкин (*“The Fish and the Ring”* эртагида крона¹, *“The Haughty Princess”*, *“Mr Vinegar”* эртакларида гиней², *“Mr Vinegar”* эртагида фунт, пенс³) ва ҳоказолар [2]. Е.М.Мелетинский ҳам мифларнинг эртакларга айланиш жараёнида мифологик воқеаларнинг ҳақиқат эканига ишониш камайгани, онгли равишда тўқима сюжет ва образларнинг ривожланиши, мифологик қахрамонларнинг оддий одамлар билан мифологик вақтнинг эса ноаниқ вақт билан алмашиши, этиологизмнинг сусайиши, эътиборнинг жамоавий тақдирлардан якка шахс тақдирига қаратилиши ҳақида ёзади⁴ [3,49].

Инглиз эртакларида сеҳр-жоду “ўзга” олам вакиллари билан боғлиқ тарзда акс эттирилади. Бу “ўзга” олам вакиллари эльфлар, феялар, баҳайбат жонзотлар кўринишида бўлади. (*“The Red Ettin”* эртагида

¹ Крона – Буюк Британияда 1871 йилгача муомалада бўлган кумуш танга.

² Гиней – 1663 йилдан 1813 йилгача муомалада бўлган инглиз, кейинчалик Британия олтин танга.

³ Фунт, пенс – тахминан 12-13 асрларда Буюк Британияда пайдо бўлган пул бирликлари.

⁴ Мелетинский Е.М. От мифа к литературе. – Москва, 2001. – С.49.

баҳайбат мавжудот ака-укалардан энг каттасини тошга айлантириб қўяди. Эртақ қаҳрамонларининг ўзи эса ғайриоддий кучга эга бўлмайдилар ва кимдандир ёки нимадандир сеҳрли предметни совға сифатида оладилар (“*Jack and the Beanstalk*” эртагида ловия уруғлари) [4]. Айрим эртақларда (“*The Haughty Princess*”) сеҳрли эртақлар поэтикасидан сезиларли даражада четлашиш кузатиладики, сеҳрлилик категорияси уларда умуман намоён бўлмади, яъни деярли ҳамма воқеа-ҳодисалар мантиққа бўйсунди.

Хулоса қилиш мумкинки, эртақ тарихдан олдинги даврларда вужудга келган бўлиб, ўз тараққиётининг турли босқичларида барча халқлар оғзаки ижодида катта рол ўйнайди. Асрлар давомида яшаб, оғиздан оғизга ўтиб келаётган эртақ уни юзага келтирувчи воқеликнинг қандай ўзгаришига қараб ўзгаради. Эртақ - бу тарихий ҳодиса; у инсоннинг мифологик фикрлашни тўхтатганида, соф шеърый фантастика устун рол ўйнай бошлаганда пайдо бўлди. Аммо бу дарҳол содир бўлмади; эртақ санъат ҳодисасига айлангунча анча вақт ўтди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. – Л.: ЛГУ, 1946. – 340 с
2. Jacobs, J. English Fairy Tales. – London: David Nutt, 1890
3. Мелетинский Е.М. От мифа к литературе. – Москва, 2001. – С.49
4. Keding, D. English Folktales [Text] / D. Keding, A. Douglas. – Westport, London : Greenwood Publishing Inc., 2005. – 231 p